บทที่ 7
การส่งเสริมวัฒนธรรม

7.1 ความสำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรม

"วัฒนธรรม" เป็นศักดิ์ศรี เป็นเกียรติของคนทั้งประเทศ ชนชาติจะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือจะได้รับการยกย่องสรรเสริญ ก็เนื่องด้วยวัฒนธรรม เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเราได้ช่วยกันส่งเสริมให้วัฒนธรรมของไทยได้แพร่หลายได้มากเพียงใด เราก็สามารถอยู่ร่วมกันเป็นชาติได้นานแสนนาน คือ ถ้าทุกคนในชาติสมัครใจอยู่ในระเบียบวินัยที่ดีงามด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องใช้กฎหมายเสมอไปแล้ว ก็แสดงถึงความเป็นผู้มีน้ำใจสูง มีคุณธรรมประจำชาติ ทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้มี "วิชาจรณสมฺปนฺโน" คือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้มีความรู้ สามารถพิจารณาว่าสิ่งใดดีและไม่ดี สิ่งใดควรประพฤติและไม่ควรประพฤติ เป็นต้น

คนต่างชาติรู้จักคนไทยดี สาเหตุประการสำคัญก็คือ คนไทยนั้นมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีภาษาพูดที่อ่อนน้อม คนไทยรู้จักประมาณตน รู้จักที่ต่ำที่สูง และแสดงออกในทางกริยามารยาท มีคุณธรรมประจำใจ อันสืบเนื่องมาจากคำสั่งสอนของพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่า หลักธรรมประจำใจของคนไทยก็มาจากหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพุทธศาสนานั่นเอง

การเสริมสร้าง หรือการสืบทอดวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจด้วยการศึกษา เชิญชวน วิงวอน ขอร้อง เพราะวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง ยิ่งมีวัฒนธรรมอื่นแปลกปลอมปะปนเข้ามาด้วย เมื่อได้กลั่นกรองแล้วจึงจะส่งทอดต่อไปยังคนรุ่นต่อไป การเสริมสร้างหรือถ่ายทอดวัฒนธรรมเช่นนี้ จึงเป็นขบวนการที่สืบต่อกันไม่ขาดสาย ท่าน ศ.เกษม อุทยานิน ได้กล่าวไว้ว่า "วัฒนธรรม นั้น อาจเปรียบได้กับการวิ่งช่วงไฟโอลิมปิค

ซึ่งเมื่อนักวิ่งคนหนึ่งเหนื่อยหอบและฝีเท้าลดลงทุกที ดวงไฟก็หรี่ลง นักวิ่งคนใหม่ก็เข้ารับช่วงแทน และวิ่งต่อไปตามกำลัง ไฟก็โชติช่วงขึ้นอีกรับสืบทอดกันไป เช่นนี้ ตัวอย่างที่เห็นได้ก็เช่นวัฒนธรรม ซึ่งเดิมเป็นของอียิปต์ และ เมโสโปเตเมีย เมื่อประเทศทั้งสองเสื่อมโทรมลง กรีกก็รับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาปฏิบัติและดำเนินมาอย่างดียิ่ง จนเป็นที่ยกย่องกันว่า กรีกมีวัฒนธรรมที่ดีต่าง ๆ ซึ่งแท้จริงแล้ว กรีกเองได้รับวัฒนธรรมนั้น ๆ จากชนชาติโบราณรอบ ๆ ประเทศมาเป็นอันมาก

การพัฒนาการในการวัฒนธรรมนั้น ที่ถูกแล้วต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงพอกพูนของเดิม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความต่อเนื่องกับของเดิม มิใช่เป็นการทำลายของเก่า แล้วเอาของใหม่เข้าแทนที่ดังนั้น การศึกษาเรื่องพัฒนาการจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความต่อเนื่อง ระหว่างของเดิมกับของใหม่ ถ้าจะกล่าวไปแล้ว ความต่อเนื่องกันที่เห็นได้ชัดก็ได้แก่ประเพณี ซึ่งย่อมต้องเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และจะต้องเป็นประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด

ปัจจุบันนี้ มีหน่วยราชการและสถาบันหลายฝ่าย ต่างมีความห่วงใยในรูปแบบอันแสดงออกถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือท้องถิ่นอยู่ไม่น้อย เพราะต่างก็ตระหนักดีว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านพื้นเมืองของไทยเรานั้น เป็นสมบัติของท้องถิ่น และสังคมไทย ตลอดจนเป็นประชาชนชาวไทย จึงเป็นสิ่งที่เราควรจะภูมิใจ และปรารถนาที่จะช่วยกันสงวนรักษาและพัฒนาไว้มิให้สูญหายไปจากสังคมของเรา เราต้องยอมรับว่าบางสิ่งบางอย่างของไทยเรา ซึ่งเป็นที่แปลก หาดูได้ยาก และเป็นสิ่งที่มีค่านั้น กำลังสูญสลายไป ถ้าหากเราไม่รวบรวมค้นหา สืบหา หรือบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นไว้ แต่การที่จะสงวนรักษาและพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านั้นมิให้สูญหายไป ย่อมมิใช่หมายถึงการค้นหาสืบหา หรือนำเอาวัสดุเหล่านั้นเข้ามาเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น เพราะวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านั้น เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จะต้องมีบทบาทในการสร้างสรรค์ชีวิตในสังคมไทยด้วย ควรคิดว่าทำอย่างไรจึงจะช่วยลูกหลานไทยของเราให้เติบโตขึ้นมาในบรรยากาศของความเป็นคนไทย เช่น ฟังเพลงกล่อมเด็กตามแบบฉบับของคนพื้นบ้านหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ท่องจำคำพังเพย คำปริศนา สุภาษิตพื้นบ้านของตน ตลอดจนได้มีโอกาสเข้าร่วมในพิธี และการละเล่นตามอย่างคนพื้นบ้านของตน เพราะบรรยากาศเช่นนี้ จะเป็น

เครื่องกล่อมเกลาชีวิตจิตใจลูกหลานไทย ให้รักความเป็นไทย ภูมิใจ และมั่นใจในความเป็นคนไทยอย่างแท้จริง(1)

ในเรื่องค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวพันกับเอกลักษณ์ของชาติ เกียรติภูมิของชาติ และความมั่นคงของชาติ นั่นก็คือการสืบต่ออายุของชาติ

จริงอยู่ วัฒนธรรมไม่อาจสำคัญเท่ากับเรื่องปากเรื่องท้อง ซึ่งเป็นความอยู่รอดของชาติในทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีคุณค่าทางจิตใจของประชาชาติ อันสืบต่อมาจากบรรพบุรุษที่รักชาติ และศรัทธาต่อวัฒนธรรมของตน แม้ประเทศของตนจะแตกสลายไป ก็สามารถสร้างอาณาจักรขึ้นมาใหม่ได้ ประเทศจะสร้างขึ้น หรือปกป้องไว้ได้ด้วยกำลังทหาร แต่ชาติจะดำรงอยู่รอดได้ด้วยความมั่นคงแห่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในประเทศ

การพ่ายแพ้ทางทหารนั้น ยังไม่ถือเป็นการพ่ายแพ้โดยเด็ดขาด เพราะสักวันหนึ่งอาจจะเกิดวีรบุรุษเป็นผู้นำในการกอบกู้บ้านเมืองได้ ถ้าประชาชนยังยึดมั่นในความเป็นชาติของตนโดยยึดมั่นในเอกลักษณ์ วัฒนธรรมแห่งชาติตนอย่างมั่นคงไม่ยอมถูกกลืน แต่การพ่ายแพ้ในทางวัฒนธรรมนั้น นับเป็นการสูญสิ้นชาติ ถูกกลืนชาติอย่างสิ้นเชิง

ดังนั้น การส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประจำชาติ จึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นการจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือทั้งของรัฐและเอกชน จึงจะรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยอันดีงามให้ยั่งยืนคู่กับชาติไทยตลอดไป

7.2 การส่งเสริมวัฒนธรรมของประเทศไทย

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมอันดีงามมาแต่โบราณ แต่ต่อเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์ ทำการค้าขายกับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวตะวันตก ประกอบด้วยมีลัทธิล่าอาณานิคมเข้ารุกราน ประเทศ ต่าง ๆ ใกล้ประเทศไทย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น และประชิดใกล้

---

1. หลวงวิจิตรวาทการ, ปาฐกถาในหัวข้อเรื่อง "วัฒนธรรมสุโขทัย" ณ กรมโฆษณาการ พ.ศ. 2480.

ประเทศไทยมาก ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการนำประเทศให้อยู่รอดปลอดภัย โดยการปรับปรุง แก้ไขวัฒนธรรมไทยบางอย่างเพื่อแสดงให้เห็นว่าไทย**คืออารยประเทศ**หลังจากที่พระองค์เสด็จกลับจากการประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรป พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงและยกเลิกครั้งสำคัญ คือ "การเลิกทาส" การแต่งกายและพิธีการเข้าเฝ้า การรับเอาวัฒนธรรมที่ดีงามของตะวันตกมาใช้อย่างผสมกลมกลืน ในขณะเดียวกันก็ยังรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยอันดีงามไว้

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์เป็นบุคคลที่เริ่มส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยอย่างจริงจัง ทรงตระหนักถึงภัยแห่งการถูกกลืนทางวัฒนธรรม ได้ทรงมีพระราชดำริว่าอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติ กำลังรุกล้ำหนักเข้ามาอย่างรวดเร็ว จึงทรงปรับปรุงส่งเสริมและปลูกฝังวัฒนธรรมไทย ด้วยการปลุกใจให้คนไทยรักชาติ ให้รู้จักปรับปรุงวัฒนธรรมต่างประเทศ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อชาติ (ชาตินิยม) และนิยมไทยมากขึ้น

เมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลในสมัยนั้นให้ความสำคัญ และมีนโยบายฟื้นฟู ขนบธรรมเนียมประเพณี ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยอย่างมาก และในขณะเดียวกัน ก็ออกนโยบายให้คนไทยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ เช่น ให้สตรีใส่หมวก เลิกการกินหมาก ให้ใส่รองเท้า สวมเสื้อ เมื่อออกนอกบ้านทุกครั้ง เป็นต้น รัฐมนตรีท่านหนึ่งในสมัยนั้น คือ หลวงวิจิตรวาทการ ได้กล่าวว่า* "ภายหลังที่ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว รัฐบาลได้เร่งรัดผดุงความวัฒนาให้ก้าวหน้าไปพร้อมกับความถาวรของประเทศ จึงเกิดมีการฟื้นฟูสนใจวัฒนธรรมของชาติกันอย่างใหญ่หลวง"

---

* หลวงวิจิตรวาทการ ปาฐกถาในหัวข้อเรื่อง "วัฒนธรรมสุโขทัย" ณ กรมโฆษณาการ พ.ศ. 2480.

กล่าวได้ว่า ในสมัยประชาธิปไตย รัฐบาลในระยะนั้นได้ให้ความสนใจต่อวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก และตระหนักดีว่า ไม่มีชาติใดจะสามารถปลีกตัวอยู่โดดเดี่ยว โดยไม่เกี่ยวข้องกับชาติอื่น ๆ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมโลก เราจำเป็นต้องมีการติดต่อทางคมนาคมและสังคม ในการติดต่อกับชาติทั้งหลายนั้น เราจำเป็นต้องมีวัฒนธรรมให้เสมอกับชาติอื่น ๆ มิฉะนั้นก็ไม่มีใครอยากมาติดต่อด้วย หรือถ้ามาติดต่อ ก็มาในฐานะที่เป็นผู้มีความเจริญมากกว่าเรา กระทำให้เราเป็นชาติที่ปราศจากเกียรติยศ อยู่ในฐานะที่ต่ำต้อย และในที่สุดก็ถูกบังคับให้อยู่ใต้อำนาจ แต่ถ้าวัฒนธรรมดีเท่ากัน เราก็สามารถจะรักษาเกียรติศักดิ์ ความเป็นเอกราชของชาติไว้ได้ ดังเช่น ในตอนต้นระยะสงครามโลกครั้งที่สอง ญี่ปุ่นได้พยายามแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมของตนเข้าสู่ประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงพยายามต่อต้าน โดยปรับปรุงฟื้นฟูส่งเสริมวัฒนธรรมไทยขึ้น รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับแรก ใช้บังคับเป็นกฎหมาย เมื่อพุทธศักราช 2483 ฉบับที่ 2 เมื่อพุทธศักราช 2485 และเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้น จึงได้ตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจากจะได้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติทั้งสองฉบับนั้นแล้ว ยังมีบทบัญญัติเรื่องวัฒนธรรมขึ้นไว้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย ต่อมาได้ตราพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 เมื่อพุทธศักราช 2486 และได้มีบทบัญญัติอื่นเช่น พระราชกฤษฎีกา กฎสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กำหนดให้ประชาชนชาวไทยมีหน้าที่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ โดยรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีที่ดี พร้อมกันนั้นได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2485 โดยความมุ่งหมายจะให้ประชาชนปฏิบัติตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติได้ดำเนินงานก้าวหน้ามาด้วยดีชั่วระยะหนึ่ง ต่อมาระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา ประเทศไทยต้องถูกกระทบกระเทือนในเหตุการณ์ของสงครามดังกล่าว ทำให้งานด้านปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมต้องชะงักลง กล่าวได้ว่าสงครามโลกครั้งที่สองนั้น จิตใจของประชาชนได้เสื่อมจากศีลธรรม และวัฒนธรรมลงอย่างมาก แม้สงคราม

จะสิ้นสุดลงแล้ว ผลแห่งสงครามยังได้ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมในศีลธรรม และวัฒนธรรมแก่หมู่ประชากรทั่วโลก และต่างก็เข็ดขยาดกับภัยสงครามที่เกิดขึ้นจริงอยู่ แม้ในระยะนั้นสงครามทางอาวุธหรือสงครามยิงจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ก็เกิดสงครามในรูปใหม่ขึ้นมาทันที นั่นก็คือสงครามเย็น ซึ่งแฝงมาในรูปสงครามจิตวิทยา หรือสงครามเศรษฐกิจ และการรุกรานทางวัฒนธรรม ซึ่งสงครามแบบนี้เป็นอันตรายไม่น้อยกว่าสงครามทางอาวุธเท่าใดนัก เพราะเป็นสงครามที่รุกเงียบและสูญเสียความเป็นชาติโดยไม่รู้ตัว ความเห็นของมนุษย์ในขณะนั้น เชื่อว่าสันติภาพจะมีขึ้นได้ก็ด้วยวัฒนธรรม หรือนัยหนึ่ง วัฒนธรรมจะเป็นเครื่องมือที่นำมาซึ่งสันติภาพของโลก จึงได้จัดตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้น มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมเผยแพร่ความเข้าใจอันดีในทางวัฒนธรรม เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างกัน พร้อมกันนั้นก็มีการประกาศสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีข้อความที่ล้วนแต่สนับสนุนส่งเสริมวัฒนธรรม และใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการระงับสงคราม

รัฐบาลในระยะนั้นจึงได้ตระหนักว่า งานด้านปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมนั้นมีความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก และเพื่อความรุ่งเรืองของประเทศชาติ ประมวลกับเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงได้สถาปนากระทรวงวัฒนธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2495 และแบ่งส่วนราชการโดยรวมหน่วยงานที่มีลักษณะเป็นอุปกรณ์ซึ่งกันและกันขึ้นอยู่ในสังกัดคือ กรมการวัฒนธรรม กรมการศาสนา และกรมศิลปากร สำหรับสภาวัฒนธรรมแห่งชาตินั้น ให้มีอำนาจและหน้าที่เป็นหน่วยงานที่จะนำเอาวัฒนธรรมเข้าสู่ประชาชนอีกทอดหนึ่ง เป็นการประสานกันด้วยดีกับกรมการวัฒนธรรม กรมการศาสนา และกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2484 มาตรา 10 ได้บัญญัติไว้ว่า "ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เป็นผู้ควบคุมดูแลการดำเนินกิจการโดยทั่วไปของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ กรรมการและเลขาธิการของสภานี้ คณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้นโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา"

ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พระราชกฤษฎีกา เกี่ยวกับจัดวางระเบียบในหน่วยงานวัฒนธรรม อำนาจและหน้าที่ของส่วนราชการ กฎสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี และประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ โปรดดูได้ในภาคที่เกี่ยวกับประมวลกฎหมาย เกี่ยวกับประมวลกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ และการดำเนินงานวัฒนธรรมแห่งชาติ

ประเทศไทยได้มีสถาบันวัฒนธรรมของชาติ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2485 มาจนถึง พ.ศ. 2501 นับเป็นเวลาได้ 16 ปี และเรามีมานานก่อนบางประเทศในทวีปเอเชียเสียอีก ต่อจากนั้นมาได้เกิดการปฏิวัติขึ้นในปี พ.ศ. 2501 ภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อันเป็นเหตุให้คณะรัฐมนตรีรัฐบาลชุดนั้น ลงมติยุบเลิกสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และกระทรวงวัฒนธรรม ให้ลดกระทรวงวัฒนธรรม เป็น กรมการวัฒนธรรม และให้สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และ กรมการวัฒนธรรม ไปสังกัดอยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาปี พ.ศ. 2505 ได้จัดตั้งศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทยขึ้น

ในปี พ.ศ. 2515 เกิดการปฏิวัติขึ้น รัฐบาลของคณะปฏิวัติได้ให้กองวัฒนธรรมไปสังกัดอยู่กับกรมการศาสนา

ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลทุกสมัยได้ให้ความสำคัญแก่การส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์มรดกที่ดีงามทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้สู่ลูกหลานแล้ว ยังแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง สภาพของประเทศไทยอันยาวนานจากอดีตสู่ปัจจุบัน และมีผลประโยชน์พลอยได้แก่เศรษฐกิจของประเทศ เพราะเป็นการช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งนำรายได้สู่เข้าประเทศอีกด้วย

รัฐบาลจึงให้มีสำนักงานเอกลักษณ์ของชาติขึ้น สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยมีคณะกรรมการส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ ทำหน้าที่ส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชาติไทย ในปี พ.ศ.2529 คณะกรรมการดังกล่าวได้จัดให้มีการยกย่องผู้ทรงคุณวุฒิอย่าง

สูงในสาขาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ขึ้น เรียกว่า "ศิลปินแห่งชาติ" ซึ่งเป็นบรมครู และได้รับยกย่องว่าได้สร้างผลงานไว้อย่างมาก ในแขนงศิลปนั้น จำนวน 10 ท่าน ซึ่งได้แก่ สาขาจิตรกรรม ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปการแสดง ดนตรี การทอผ้า การช่องฝีมือต่าง ๆ เป็นต้น และได้คัดเลือกศิลปินแห่งชาติดังกล่าวทุกปี สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นับเป็นการส่งเสริมเผยแพร่และยกย่องวัฒนธรรมไทยที่สำคัญ

7.3 <u>การส่งเสริมวัฒนธรรมในต่างประเทศ</u>

ประเทศต่าง ๆ กระตือรือร้นส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติตนขึ้น ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น นักการเมืองในชาติเหล่านั้นเล็งเห็นประโยชน์ว่าวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับนโยบาย และเป็นเครื่องแสดงความเจริญรุ่งเรืองของชาติมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเห็นอันตรายอันอาจจะเกิดมีขึ้นได้แก่สังคมของชาติตนในกาลข้างหน้า เพราะด้วยความเจริญรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วของเทคนิควิทยา (Technology) ในสมัยปัจจุบัน อันเกิดจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ กระทำให้โลกย่นหนทางแคบเข้าและติดต่อและคบค้าไปมาถึงกันได้สะดวกง่ายดาย เป็นเหตุให้มีการสังสรรค์วัฒนธรรม (Acculturation) กันขึ้นอย่างใกล้ชิด ปรับตนให้เข้ากับสภาพเดิมที่เป็นอยู่ทั้งในทางร่างกายและจิตใจไม่ใคร่ทันวัฒนธรรมทางเทคนิควิทยา หรือ วัฒนธรรมทางวัตถุนี้ ย่อมทำให้มนุษย์ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสลายแก่ชีวิตยิ่งกว่าเก่าได้มากมาย สามารถยกระดับมาตรฐานวิถีชีวิตได้สูงยิ่งกว่าเดิม จัดว่าเป็น ความเจริญก้าวหน้า ของประเทศ

แต่ในขณะเดียวกัน ความเจริญทางวัตถุอันกลายเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุสำหรับโลกปัจจุบัน ก็มีโทษแอบแฝงอยู่ เนื่องจากเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีอำนาจแรงมาก มีลักษณะกลืนรุกราน และแข่งขันกันตลอดเวลา เป็นสิ่งที่มีทั้งคุณและโทษปะปนอยู่ ถ้าใครรับเอาไว้โดยไม่รู้จักเลือกสรรว่าเหมาะหรือไม่เหมาะกับสภาพสังคมของชาติตนเพียงไร ก็จะเกิดเป็นปัญหาสังคมขึ้น

แต่ถ้าชาติใดในปัจจุบันไม่รับเอาวัฒนธรรมอย่างใหม่ไว้ในวัฒนธรรมของตน ก็จะก้าวช้าตามชาติอื่นเขาไม่ทัน เป็นอันตรายแก่ตนเองในที่สุด ถ้ารับไว้ก็หมายความว่า วัฒนธรรมเดิมของตน ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสะสมไว้ให้ และเป็นมรดกตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคน และเป็นกันชนอย่างดีเพื่อต่อต้านภยันตรายต่าง ๆ ในวิถีชีวิตอันเป็นปรกติสุขของตนก็จะต้องทลายลง ความมีบุคลิกลักษณะเป็นชาติของตนเอง ก็จะต้อง มลายหายหมดไป ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ชาติต่าง ๆ เป็นตัวอย่างอยู่หลายชาติ กล่าวมาแล้วว่า โลกในปัจจุบันนี้ติดต่อกันอย่างใกล้ชิดเท่ากับเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าชาติใดของโลกเกิดกระทบกระเทือนเคลื่อนที่ขึ้นในวัฒนธรรมของตน (disintegration -อเนกัตภาพ) ก็จะเป็นผลสะท้อนไปถึงส่วนอื่นของโลกด้วย และด้วยตระหนักในเหตุดังกล่าว องค์การสหประชาชาติจึงจัดตั้งองค์การ UNESCO ขึ้นเพื่อศึกษาและดำเนินงานเกี่ยวกับความรู้ วิทยาศาสตร์ ศึกษา และวัฒนธรรม (ซึ่งทั้ง 3 อย่างนี้ ก็เป็นวัฒนธรรมด้วยกัน หากกล่าวแยก เพื่อเน้นความสำคัญของสิ่งที่กล่าวเท่านั้น) โดยให้มีการประชุมเป็นสัมมนา (Seminar) บ้าง เป็นซิมโพเซียม (Symposium) บ้าง ขึ้นในที่ต่าง ๆ เพื่ออบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ทำความเข้าใจดีต่อกัน บางประเทศจัดให้มีสถาบันการค้นคว้าเรื่องวัฒนธรรมของตนและของชาติเพื่อนบ้านขึ้น เพื่อศึกษาความรู้ วัฒนธรรมของตนและของชาติอื่นด้วย[1]

ประเทศต่าง ๆ ที่มีความเจริญทางวัตถุสูง ให้ความสนใจเรื่องวัฒนธรรมมากขึ้นด้วยตระหนักว่ายิ่งเจริญทางวัตถุมากขึ้นเท่าใด วัฒนธรรม และศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในอดีตของชาติตน ก็จะยิ่งจางไปจากความสำนึกของชนรุ่นใหม่ จึงมีการส่งเสริมในด้านการศึกษา ให้รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมของมนุษย์ โดยมีการสอนวิชาเรื่องวัฒนธรรมโดยเฉพาะ เรียกว่า "มนุษยวิทยาวัฒนธรรม" (cultural Anthropology)

---

1. พระยาอนุมานราชธน "บันทึกเรื่องวัฒนธรรม" วารสารวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ 2522 หน้า g-11.

7.4 การส่งเสริมวัฒนธรรมทางจิตใจ

บรรพบุรุษของชาวไทย มีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง และดีงามมาแต่อดีต จนรับการยกย่องจากชาวต่างชาติทั่วไป จึงสมควรที่จะส่งเสริมคุณธรรมและค่านิยมที่ดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางจิตใจของชาวไทยนี้ ให้มีอยู่ต่อไปในชาวไทยรุ่นหลัง คุณธรรมและค่านิยมที่ดีของชาวไทยพอสรุปได้แก่

(1) คนไทยใจดี มีเมตตา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น คนไทยสมัยก่อน จะสร้างประตูรั้วบ้านโดยให้ประตูมีหลังคา เป็นชายคา มีร่มเงา และมีตุ่มใส่น้ำดื่มสะอาด มีฝาปิดมิดชิด พร้อมกระบวยตักน้ำตั้งไว้ตรงหน้าประตู เพื่อให้คนเดินทางผ่านไปมาเมื่อกระหายน้ำได้แวะเข้าร่มเงาชายคาประตู และได้ดื่มน้ำเย็นสะอาด ให้ชุ่มชื่นแก้กระหายคลายร้อน หรือถ้ามีแขกมาเยือน มาหาถึงบ้าน ก็จะยกน้ำมาให้ดื่ม จนหายเหนื่อย หาขนมของว่างมาให้ทาน และชักชวนให้อยู่ร่วมรับประทานอาหารต่ออีก หากแขกอยู่ร่วมรับประทานอาหารได้ เจ้าของบ้านก็จะกุลีกุจอทำอาหารอย่างดีกว่าปกติ ซึ่งตนเองรับทานเป็นประจำ คือจะให้แขกรับประทานของดี จัดสำรับกับข้าวเพียบพร้อมเต็มที่ ตามฐานะของตน โดยไม่แสดงกิริยารังเกียจใด ๆ เลย

ในทำนองเดียวกัน คนไทย เมื่อเวลาจะไปเยี่ยมไปหาใคร ก็มักจะมีข้าวของ ผลหมาก ผลไม้ ติดมือถือไปฝากเจ้าของบ้านด้วยเช่นกัน คือจะไม่ไปมือเปล่า

(2) คนไทยใจดีมักจะให้อภัย ไม่ถือโกรธนาน จนมีคำกล่าวจนติดปากว่า "ไม่เป็นไร"

(3) คนไทยนิสัยดี ไม่ชอบรุกราน รังแกใครก่อน ข้อดีนี้เห็นได้ชัดในประวัติศาสตร์ไทย ว่าคนไทยไม่เคยรุกรานบ้านเมืองผู้อื่นก่อนเลย แต่หากมีผู้รุกราน คนไทยก็จะต่อสู้อย่างกล้าหาญ และจะสามัคคีกันดียิ่งในยามที่มีศัตรูรุกราน

(4) คนไทยนิสัยดี ไม่ชอบการใช้กำลังรุกราน อย่างเช่นระบบตาต่อตา ฟันต่อฟัน แต่คนไทยจะพยายามใช้วิธีการทางสันติ ประนีประนอม อลุ้มอล่วยเสมอ

(5) คนไทยมีนิสัย รักศักดิ์ศรี ไม่ยอมให้ใครมาหมิ่นหรือหยามได้ โดยเฉพาะผู้ชายไทยรักศักดิ์ศรียิ่ง ไม่ยอมให้ใครมาหยามความเป็น "ลูกผู้ชาย" ได้ง่าย ๆ จนมีคำกล่าวด่าประนามที่ผู้ชายไทยถือว่าเจ็บมาก คือ "ไปเอาผ้าถุงมานุ่ง" ซึ่งถือเป็นคำสบประมาทที่ชายไทยทนไม่ได้

(6) คนไทยมีนิสัยอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ชอบยกตนข่มท่าน และให้เกียรติผู้อื่นเสมอ โดยเฉพาะหญิงไทย นับว่าอ่อนหวานเรียบร้อย นุ่มนวล และอ่อนน้อมถ่อมตน โดยเฉพาะกับสามี หญิงไทยจะรัก เทิดทูน และยอมเป็นช้างเท้าหลัง ให้ชายไทยเป็นผู้นำ ส่วนหญิงไทยจะได้รับการอบรมให้ปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดี มิใช้ขาดตกบกพร่อง เรียกว่า "แม่ศรีเรือน" แต่ในยามที่เกิดภัยมาถึง เช่น มีสงคราม หญิงไทยก็จะออกรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับชาย หรือสนับสนุนให้กำลังใจชาย ให้ออกรบเพื่อประเทศชาติ โดยไม่ต้องห่วงครอบครัว

(7) คนไทยมีความกตัญญู รู้คุณ และสนองคุณต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ เคารพนับถือ ให้เกียรติญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส หรือหากไม่เคารพนับถือก็ไม่ลบหลู่ จนมีคำกล่าวติดปากว่า "เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด"

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนไทยจะมีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง และดีงามอยู่แล้ว แต่ก็จำเป็นต้องส่งเสริมให้รักษาและคงความดีงามนี้ไว้ตลอดไป ส่วนข้อเสีย ข้อบกพร่องใด ที่ควรแก้ไข เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม และยุคสมัย ก็ควรแก้ไข ดังนั้น รัฐบาลจึงพยายามแก้ไขค่านิยาม บางอย่างของคนไทยที่มีมาแต่อดีตให้เหมาะสม ในสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อความเจริญก้าวหน้า พัฒนาของประเทศ ค่านิยมที่ควรแก้ไข เปลี่ยนแปลง ได้แก่

(1) คนไทยทั่วไปส่วนใหญ่ มีนิสัยรักอิสระ ไม่ชอบการบังคับ จึงมักไม่ชอบ

ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ระเบียบ วินัย ทางสังคม จนมีคำกล่าวว่า "ทำอะไรตามใจคือไทยแท้" เช่น ไม่ชอบเข้าคิว ไม่ชอบข้ามถนนตรงทางม้าลาย หรือสะพานลอย ทิ้งขยะไม่เป็นที่ ซึ่งรัฐ และเอกชนกำลังร่วมมือกันชักชวนให้แก้ไข โดยให้เด็กนักเรียนคอยเตือนพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ โดยบอกว่า "ครูสอนไว้" และมีคำขวัญให้ช่วยกันไม่ทิ้งขยะไม่เป็นที่ เช่นคำขวัญที่ว่า "ตาวิเศษเห็นนะ"

(2) คนไทยมีความเป็นอยู่ที่ดี ไม่อดอยาก เพราะอยู่สภาพทางภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ "ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว" ชาวต่างชาติก็อพยพเข้ามาขออาศัยอยู่ในบ้านเมืองไทยมากมาย จากความอุดมสมบูรณ์นี้เองเป็นสาเหตุหนึ่งในหลายสาเหตุที่ทำให้คนไทยไม่กระตือรือร้นขวนขวาย ทำมาหากิน ทำงานหนัก สะสมทรัพย์ จนบางครั้งมองดูเหมือนเกียจคร้าน ทำแต่พอกิน ส่วนคนชาติอื่นที่มาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ทำงานหนักขยันจึงร่ำรวยกว่า

(3) คนไทยในอดีตมีค่านิยมชอบให้ลูกหลานร่ำเรียนมาก ๆ และทำงานรับราชการมีศักดินา หรือเป็นลูกจ้างบริษัท กินเงินเดือน เพราะคิดว่าเป็นงานสบายมีเกียรติมั่นคง ทั้งที่จริง ๆ แล้ว เป็นอาชีพที่มีรายได้พอเลี้ยงตัวให้รอดไปเดือน ๆ หนึ่งเท่านั้น ไม่มีรายได้เหลือเก็บสร้างฐานะให้มั่นคงได้

ปัจจุบันรัฐบาลพยายามสร้างค่านิยมให้คนไทยหันมาทำการค้า ทำกิจการเป็นของตนเองให้มากขึ้น และไม่เลือกงาน .

(4) รัฐพยายามสร้างค่านิยมให้คนไทย นิยมใช้ของไทย ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย เอาอย่างผู้อื่น เช่น เห็นเขามีรถ ตัวเองรายได้ไม่พอ ก็อุตส่าห์เป็นหนี้สินซื้อรถเงินผ่อน หรือนิยมใช้ของนอก เพื่อความโก้ ทัดเทียมคนอื่น ๆ โดยเฉพาะในหมู่เยาวชนวัยรุ่นซึ่งกำลังอยู่ในวัยศึกษา ไม่มีรายได้ ขอเงินพ่อแม่ใช้ แต่ใช้ของดี ๆ แพง ๆ จากต่างประเทศแข่งขันกันวิ่งตามแฟชั่นต่างประเทศ เป็นต้น

การส่งเสริมวัฒนธรรมทางจิตใจ และแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องของค่านิยมได้ ต้องอาศัยการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และพยายามชักจูงส่งเสริมค่านิยมที่ดีให้แก่คนไทยตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ค่อย ๆ ปลูกฝังไปจนตนเป็นผู้ใหญ่ เป็นอนาคตของชาติในภายหน้า

ค่านิยมเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ตามสภาพของการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม ค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่พอเห็นได้ชัด ก็คือ การเคารพ เลือกคู่ การบวชเรียน กตัญญูกตเวที ความเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น โดยที่ค่านิยมมีความหมายไปในทางวิธีการจัดรูปพฤติกรรมของมนุษย์ จึงทำให้น่าคิดว่า ถ้าวัฒนธรรมมั่นคงดีแล้ว ค่านิยมก็น่าจะดีงามถูกต้องไปด้วย เกจิอาจารย์บางท่าน ยังกล่าวไว้ว่า ค่านิยม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ก็คือ "ภาพชมรม" (Configuration) ของวัฒนธรรมนั่นเอง

การที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมให้มีความสุขนั้น ผู้ที่รู้จักค่านิยมย่อมส่งเสริมให้เกิดการสร้างสรรค์กัน การรู้จัก และเคารพต่อค่านิยมของแต่ละสังคม ก็เป็นสิ่งจำเป็น อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจ ความเมตตาปราณี และเกิดความรัก ตรงกับที่กล่าวว่า "ผู้มีสุขภาพจิตดี คือ ผู้พอใจตนเอง พอใจผู้อื่น และสามารถปรับตนเองให้เข้ากับสังคมได้ด้วยสุข"

7.5 การส่งเสริมวัฒนธรรมทางศิลปกรรม

การส่งเสริมและศึกษาในเรื่องศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นแก่การอนุรักษ์สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ และเกียรติภูมิของชาติบ้านเมือง ยิ่งในสภาวะที่อารยธรรมตะวันตกกำลังแพร่สะพัดอยู่ขณะนี้ ความจำเป็นในเรื่องดังกล่าวดูจะมีมากขึ้น ศิลปวัฒนธรรมนั้นย่อมมีคุณค่าในทางจริยธรรมแอบแฝงอยู่ไม่น้อย ถ้าเราไม่รู้จักใช้สติปัญญาขุดค้นมันขึ้นมาให้เป็นประโยชน์ เราก็จะหารู้จักคุณค่าของมันไม่ ดังคำกล่าวของ โรเบิร์ต มาเธอเวลส์ จิตรกรผู้มีชื่อเสียงที่กล่าวไว้ว่า "ถ้าศิลปินปราศจากความสำนึกในจริยธรรมแล้ว ศิลปินก็เป็นเพียงช่างตกแต่งเท่านั้น"

"ศิลป" เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย บางทีก็เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ คือ เปลี่ยนไปเองโดยผู้ปฏิบัติก็มิได้ตั้งใจ บางทีก็เปลี่ยนแปลงไปโดยมีเหตุการณ์บันดาลให้เป็นไป แต่ถึงอย่างไร ศิลป ทุก ๆ อย่าง ก็ไม่หยุดนิ่งคงที่ เพราะสิ่งใดหยุด สิ่งนั้นก็ย่อมจะเสื่อมลง และสูญสลายไปในที่สุด ศิลปะไทยแต่โบราณบางอย่างที่ได้สูญไปจนเหลือแต่ชื่อ ก็เพราะศิลปะนั้นไม่มีวิวัฒนาการที่ศิลปะตั้งแต่ยุคโบราณหลายอย่างของไทย ยังดำรงอยู่จนปัจจุบันนี้ก็ด้วยศิลปะนั้น มีการเปลี่ยนแปลง ตกแต่ง วิวัฒนาการ ให้งดงามตามกาลสมัย และสิ่งแวดล้อม(1)

ศิลป มีลักษณะและแบบอย่าง หลากหลาย แต่พอสรุปได้ว่าศิลปคือสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นทั้งทางศิลปวัตถุและศิลปสถาน ตลอดจนด้านทัศนศิลปอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ภาพเขียน และเครื่องใช้ไม้สอยทั้งมวลด้วย

7.6 ศิลปกรรมในวัฒนธรรมไทย

ศิลปกรรมไทยส่วนใหญ่ ได้รับอิทธิพล และแรงบันดาลใจจากความเชื่อทางศาสนาในสมัยแรก ๆ ศิลปกรรมไทยได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อในศาสนาพรหามณ์ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ชาวไทยส่วนใหญ่ เลื่อมใส ศรัทธา นับถือพุทธศาสนา จึงทำให้ยุคต่อมา ศิลปกรรมไทย จึงได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา ด้วยความศรัทธาเชื่อถือในลัทธิ นิกายของศาสนาที่ตนนับถือนี้เอง ที่เป็นที่มาแห่งความดลใจ ซึ่งทำให้มนุษย์คิดสร้างสรรค์ศิลปะแขนงต่าง ๆ อันเป็นการแปรเปลี่ยนนามธรรมออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งนักศิลปะ เรียกว่า "อิทธิพลที่มองไม่เห็น"

เนื่องจากศิลปของไทยนั้น ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์และพุทธ ดังกล่าว จึงทำให้ศิลปกรรมต่าง ๆ ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่า

---

1. มนตรี ตราโมท, ศิลปกรรมปริทรรศน์, ปีที่ 2 เล่ม 2 มีนาคม 2530, สำนักศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 1 - 12.

จะเป็นด้านวิจิตรศิลป์ ปฏิมากรรมภาพเขียน ภาพปั้น แกะสลัก สถาปัตยกรรม โบราณสถาน วัดวาอาราม โบราณวัตถุ ส่วนใหญ่ล้วนเกี่ยวข้องกับศาสนา หรือแฝงไว้ด้วยคติความเชื่อ และปรัชญาทางศาสนาแทบทั้งสิ้น เช่น การแบ่งหลักธรรมของลัทธินิกายต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ดังจะยกตัวอย่างให้เห็นพอสังเขป ดังนี้

(1) ลัทธิไศวะ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เช่น การสร้างปราสาทหินเป็นเทวสถาน และพระราชวัง จะมีห้องโถงประดิษฐานหินสลักรูปศิวลึงค์ ได้แก่ปราสาทหินพิมาย

(2) ลัทธิไวษณวะ ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ เช่น การสร้างปราสาทหินเป็นเทวสถาน และพระราชวัง โดยมีรูปแกะสลักหินเป็นรูปพระนารายณ์ ปางต่าง ๆ หรือในลักษณะอาการต่าง ๆ เช่น นารายณ์ทรงครุฑ นารายณ์บรรทมเหนือพญานาค ซึ่งเรียกว่า นารายณ์บรรทมสินธุ์ นารายณ์ 4 กร ฯลฯ ได้แก่ ปราสาทหินเมืองสิงห์ หรือปราสาทเมืองสิงห์ ประสาทหินตำบลพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี พระปรางค์หินในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอิสาน เป็นต้น

(3) ลัทธินิกายสาวกยาน เป็นของฝ่ายหินยาน มีจุดประสงค์จะแสดงให้เห็นความเป็นกลุ่มก้อน อันได้แก่ การสร้างสรรค์ปูชนียวัตถุที่มีรูปทรงกลมทั้งฐานและส่วนอื่น

(4) ลัทธิหรือนิกายมนตรยาน เป็นของฝ่ายมหายานมีจุดประสงค์จะโน้มน้าวจิตใจคนโดยการใช้เวทย์มนต์ หรือ ไสยเวทพุทธาคม ปูชนียวัตถุที่สร้างสรรค์ จะมีการจารึกหัวใจธรรมะ หรือตกแต่งอสังการพร่างพราวด้วยเพชรและทองคำ เป็นต้น

(5) ลัทธิหรือนิกายสุขาวดี เป็นของฝ่ายมหายาน มีจุดประสงค์เพื่อน้อมรำลึกถึงพระอมิตาพุทธ อดีตพุทธเจ้าที่ฝ่ายมหายานถือว่าไม่ยอมนิพพาน แต่ยังคงสถิตย์อยู่เพื่อช่วยเหลือหมู่มนุษยโลกให้พ้นทุกข์เสียก่อน ปูชนียวัตถุที่สร้างสรรค์มีรูปดอกบัวแสดงสัญญลักษณ์

(6) สัทธิหรือนิกายตรีกาย เป็นของฝ่ายมหายาน โดยมุ่งจะแสดงถึงธาตะแท้แห่งความเป็นพุทธะ (ความจริง) ของพระพุทธเจ้า ว่าประกอบด้วยองค์ 3 คือ พระธรรม เรียกว่าธรรมกาย พระรูปโฉม เรียกว่า นิรมาณกาย พระฌาณ เรียกว่า สัมโภคกาย ปูชนียวัตถุที่สร้างสรรค์จะเป็นรูป 3 องค์เรียงกัน 3 ชั้น ซ้อนกัน หรืออาจเป็นชุ้มพระพุทธรูป 3 องค์ ประดับอยู่ทั้ง 4 ทิศก็ได้ แต่ปรางค์ 3 องค์ที่ลพบุรีอยู่ในสัทธิหรือนิกายมนตรยาน สังเกตได้ว่า องค์กลางอยู่สูงกว่าอีก 2 องค์

(7) สัทธิหรือนิกายโยคาจาร เป็นของมหายานและฮินดูผสมกัน โดยมุ่งแสดงถึงการบำเพ็ญเพียรในทางโยคะ ปูชนียวัตถุมักเป็น 5 ยอด 7 ยอดเป็นต้น เพื่อเป็นสัญญลักษณ์ของการแยกวิญญาณออกเป็น 5 เป็น 7 หรือ 9 และมักจะสร้างอยู่ในสถานที่อันโดดเดี่ยว ตามสภาวะของการบำเพ็ญโยคะ(1)

ในสมัยโบราณ นักศิลปผู้ประดิษฐ์สร้างสรรค์งานศิลป มักจะถูกเรียกว่า "ช่าง" หรือ "ช่างศิลปะ" ซึ่งก็มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "ศิลปิน" (Artist) ของชาวตะวันตก การที่ศิลปกรรมต่าง ๆ ของไทยถูกสร้างขึ้นจากแรงบันดาลใจและศรัทธาทางศาสนานี้เอง ช่างศิลปของไทยสมัยก่อน จึงเป็นพระภิกษุ หรือผู้ที่เคยบวชเรียนมาแล้วเป็นส่วนมาก*

การถ่ายทอดศิลปกรรมของไทยในสมัยโบราณ ส่วนมากมักจะถ่ายทอดกัน 2 แบบ

da

(1) ถ่ายทอดความรู้ทางศิลปกรรม งานช่างศิลป ช่างฝีมือต่าง ๆ ให้เฉพาะ

---

1. วิทย์ ฉิมคันเงิน "ศิลปกรรมในแผ่นดินทอง" วารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 16 ฉบับที่ 5 2509, หน้า 3 - 11.

* ครูบาอาจารย์ทางศิลปที่มีชื่อเสียงดังกล่าวได้แก่ "ขรัวอินโข่ง" และ "พระอาจารย์นาค" เป็นต้น

แต่ลูกหลาน ผู้สืบเชื้อสายสกุลเท่านั้น แม้ว่าลูกหลานจะไม่อาจรับถ่ายทอดได้หมดทุกคน แต่ก็จะต้องมีอย่างน้อยหนึ่งคน ที่จะรับถ่ายทอดความรู้และเครื่องมืออุปกรณ์ได้ ช่างศิลปบางแขนงทำและเชี่ยวชาญกันเกือบจะทั้งหมู่บ้าน แทบทุกครัวเรือนก็มี เพราะเมื่อมีครอบครัวที่มีฝีมือช่างเด่นกว่าครอบครัวอื่น ๆ ก็อาจจะกลายเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหมู่บ้านไป แล้วบางทีก็จะพลอยให้ครอบครัวอื่น ๆ หันเหเข้าร่วมอาชีพอย่างเป็นล่ำเป็นสันตามไปด้วย ความมีชื่อเสียงของหมู่บ้านเฉพาะงานช่างฝีมืออย่างใดอย่างหนึ่งก็กระพือลือกระฉ่อนไปไกล เช่น ผ้าบ้านไร่ ผ้าอ่างหิน หรือผ้าหาดเสี้ยว แต่ครั้นกาลเวลาผ่านไป ผู้คนรุ่นเก่าล้มหายตายจากไป เหลือแต่คนรุ่นใหม่ การสืบต่ออาชีพที่เคยกระทำกันมาก็อาจจะค่อย ๆ สลายตัวไปตามอายุขัย

ในปัจจุบันจึงเหลือแต่ชื่อของหมู่บ้านปรากฏอยู่เท่านั้น ไม่มีงานช่างมีมือที่เคยขึ้นชื่อลือชาให้ชมกันอีก ถ้าพิจารณาแต่ผิวเผินแล้วก็ไม่น่าจะต้องร้อนใจ เพราะเป็นธรรมดาที่เมื่อมีเกิดแล้วก็จะต้องมีดับสลาย แต่ความจริงที่ต้องอับแสงไปนั้นหาใช่เพราะความเป็นอนิจจังอย่างเดียวไม่ แต่เนื่องจากมีผลิตภัณฑ์จากวัสดุอื่น และในแบบอื่นเข้ามาแทนที่ผสมโรงอยู่ด้วย ทำให้ความสูญสลายเป็นไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งก็คือความนิยมชมชื่นในหัตถกรรมพื้นเมืองค่อย ๆ กลายไปสู่ผลิตภัณฑ์สมัยใหม่เสียแล้ว สิ่งของที่ผลิตขึ้นจากฝีมือช่างพื้นบ้านพื้นเมืองจึงซบเซาลงมาก แต่แม้กระนั้นก็ตาม ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของไทยก็ยังมีพอให้ชม และศึกษากันได้บ้าง

ดังกล่าวแล้วว่าความเป็นช่างของคนไทยนั้นมีพื้นฐานมาจากความจำเป็นในการใช้สอยภายในครอบครัว จึงไม่น่าประหลาดที่สมัยก่อน ๆ นั้นยังมีครอบครัวที่ขยายตัวออกเป็น "สกุลช่าง" โดยมีคนในครอบครัวอื่นเข้าร่วมงานด้วย ในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระยะต้น ๆ ก็เคยปรากฏมาแล้ว และได้ฝากฝีมือชั้นครูเหลือไว้พอให้ศึกษากันได้บ้าง ไม่เฉพาะแต่ในเมืองหลวงหรือในภาคกลางเท่านั้น ผลดีจากการมีสกุลช่างก็คือต่างฝ่ายต่างก็แข่งขันกันในการสร้างสรรค์ศิลปะ และต่างฝ่ายต่างก็คอยปรับปรุงความคิดและฝีมือกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้การสร้างสรรค์ศิลปะ ดำเนินไปอย่างกว้างขวางขึ้น และเมื่อบุคคลในสกุล

ช่างมีฝีมือจนสามารถแยกออกไปตั้งสกุลช่างของตนเองได้ ก็เกิดมีสกุลช่างผัดเปลี่ยนกันอยู่ตลอดมาไม่ขาดสาย ตัวหัวหน้าสกุลช่างซึ่งอยู่ในฐานะครูอาจารย์นั้นจะเปรียบเสมือนนายช่างใหญ่ที่คอยแจกงานให้ตรงกับความถนัดและความสามารถของคนในวงงานพร้อมกันนั้นก็จะคอยตักเตือนให้งานดีขึ้น โดยติดตามตลอดกระบวนการแต่ต้นจนสำเร็จงาน

สกุลช่างศิลปะไทยนั้นหาได้มีฝีมือในงานช่างเพียงประเภทเดียว หรือช่างใดช่างหนึ่งเท่านั้นไม่ เพราะท่านที่ได้ชื่อว่ามีฝีมือชั้นครูนั้นท่านมักจะเป็นงานหลานด้าน ถ้าเป็นช่างปั้นก็ยังเลยไปถึงงานแกะสลัก งานกลึงและงานอื่น ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เป็นความคล่องตัวที่จะสามารถหันเหไปตามความต้องการของผู้ว่าจ้างได้ หรือถ้าเป็นช่างฝีมือที่ขึ้นชื่อทางช่างเขียน ก็ยังเลยไปถึงงานลงรักปิดทอง ประดับกระจกอีกด้วย เพราะงานศิลปะไทยนั้นส่วนใหญ่จะสำเร็จลงด้วยการตกแต่งส่วนประกอบที่ทำให้เกิดสภาพที่สมบูรณ์ เช่น การแกะสลักคันฉ่องสักบาน หากไม่ลงรักปิดทองก็มีความรู้สึกว่ายังไม่สำเร็จงานเป็นต้น หรือพระพุทธรูปที่ต้องปั้น ต้องหล่อเสร็จแล้วก็ยังต้องขัดผิวให้เกลี้ยง แล้วลงรักปิดทองด้วย การรมดำอย่างที่ทำกันในปัจจุบันนั้นสมัยก่อนไม่นิยมเพราะถือว่ายังไม่สำเร็จอย่างสมบูรณ์ นอกจากนั้นในงานเพียงงานเดียว ก็อาจจะต้องประกอบด้วยช่างหลายประเภทตามกรรมวิธีของงาน ดังนั้น ท่านที่เป็นช่างฝีมือในสมัยก่อน จึงมีความรอบรู้งานหลายสาขา อันถือว่าเป็นลักษณะพิเศษของช่างศิลปะไทย[1]

(2) การถ่ายทอดความรู้ทางศิลปกรรม โดย ยอมเป็นศิษย์ขอเรียนวิชาจากท่านผู้รู้ เชี่ยวชาญในแขนงนั้น ๆ ซึ่งเรียกว่า ครูบาอาจารย์ วิชานี้ ศิษย์ต้องมีความมานะอดทนอย่างสูง กว่าจะได้เรียนรู้วิชาและเคล็ดลับ ก็ต้องทำให้ครูอาจารย์เห็นใจ ยอมถ่ายทอดวิชาความรู้ให้จนหมด วิธีการนี้ครูอาจารย์จะมีทั้งฆราวาส และพระสงฆ์ ผู้มีความรู้ความชำนาญเชี่ยวชาญในศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ

---

1. วิทย์ พิณคันเงิน. "ช่างไทยและช่างสิบหมู่ "วารสารวัฒนธรรมไทย", ปีที่ 17 ฉบับที่ 4 มีนาคม 2520, หน้า 9-16.

นอกจากนี้ ก็มีการเรียนรู้แบบ จำมา เลียนแบบ ซึ่งเรียกว่า "ครูพักลักจำ" ผู้ที่ได้รู้โดยวิธีนี้จะต้องพยายามหาประสบการณ์ด้วยตัวเองจนเกิดความรู้ความชำนาญขึ้นเอง

ข้อพึงสังเกตที่น่าสนใจมากในศิลปไทยแขนงต่าง ๆ นั้น คือ "การไหว้ครู" ช่างศิลปไทยจะเคร่งครัดในการปฏิบัติ "พิธีไหว้ครู" "การขึ้นครู" "การครอบครู" ทุกแขนงวิชา ถือเป็นธรรมเนียมประเพณี ซึ่งต้องถือปฏิบัติสืบต่อมาจะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมการเคารพนับถือรุ่นพี่ที่อาวุโส แม้มิใช่ครูอาจารย์ของตนก็ตาม หรือหากไม่เคารพก็จะไม่ดูหมิ่น

ธรรมเนียมประเพณีดังกล่าว ยังคงรักษาและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การไหว้ครูของศิลปการแสดงโขน ของกรมศิลปากร จะประกอบพิธีใหญ่ครบถ้วนตามคติความเชื่อแห่งการไหว้ครู โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์ประธานในพิธี หรือการสอนดนตรีไทย ผู้เรียนต้องทำพิธีครอบครูเสียก่อน จึงจะเรียนได้

7.7 การส่งเสริมวัฒนธรรมทางวรรณกรรม

วรรณกรรม จัดเป็นศิลปแขนงหนึ่งในวัฒนธรรมประจำชาติทุกชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมมาช้านาน จะมีวรรณกรรมอมตะของชาติตน วรรณกรรม หมายรวมถึงงานเขียนทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ตลอดจนงานประพันธ์ต่าง ๆ ที่มักจะเรียกว่า "วรรณคดี"

วรรณคดีมีคุณสมบัติคือ อ่านแล้วได้รับความเพลิดเพลิน เกิดอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ มีความไพเราะในอรรถรสของสำนวนโวหาร ส่งเสริมความรอบรู้แก่สติปัญญา มีคติธรรมอันกว้างขวางและจูงใจ เหล่านี้จะเห็นได้ว่าวรรณคดีคือศิลปะแขนงวิจิตรศิลป์ที่แสดงบุคลิกลักษณะของผู้แต่ง ลักษณะของสังคมตามยุคสมัยและชี้บ่งลักษณะพิเศษประจำชาติ

เราสามารถศึกษาวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ได้จากวรรณคดีของชาตินั้น ๆ

การศึกษาวัฒนธรรมไทยในวรรณคดี จึงเป็นการศึกษาเพื่อสังคม และเพื่อความเป็นไทยอย่างแท้จริง

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมไทยในวรรณคดี จะทำให้เราเรียนรู้และเข้าใจถึงความเชื่อ หรือวัฒนธรรมทางจิตใจ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปกรรมเป็นสิ่งที่เราอาจสังเกตและศึกษาได้จากวรรณกรรม โดยพิจารณาวรรณกรรมตามยุคสมัยของผู้เขียน วิเคราะห์ความเชื่อถือและระบอบของสังคม ความเชื่อเรื่องศาสนา และขนบประเพณี เศรษฐกิจและกฎหมาย จริยศาสตร์ (Ethies) และ สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ตลอดจนภาษาของชาติด้วย

วรรณคดีตั้งแต่ยุคสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ตลอดจนถึงวรรณกรรมไทยปัจจุบัน จะเป็นภาพฉายสะท้อนถึงขนบธรรมเนียมประเพณี (custom) และประเพณีปรัมปรา (tradition) ที่ทำตามยึดถือสืบต่อกันมาทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อวรรณคดีหลายเรื่องมีที่มาจากต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์ มาจากรามายณะของอินเดีย สาวิตรี มาจากอุปาขยานในมหากาพย์ หรือแม้แต่ตามตำนานไทยหลายเรื่องก็มีที่มาจากวรรณคดีมุขปาฐ (oral literature) ของประเทศอื่นก็ตาม การดำเนินชีวิตเหล่านั้นก็ดูประสานกลมกลืนจนแทบจะแยกกันไม่ออก เพราะความเชื่อทางศาสนาของไทยก็มีรากฐานมาจากอินเดียเช่นกัน จริงอยู่แม้ว่าวิถีชีวิตของฮินดูซึ่งมุ่งมั่นในอัตตาอาตมัน หรือพรหมันจะแตกต่างกับพุทธปรัชญาที่มุ่งแสดงให้เห็นอนิจจังของทุกสิ่งวรรณคดีไทยก็ยังยึดมั่นในพุทธปรัชญาดังบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ที่จบลง

"ใครฟังอย่าได้ไหลหลง จงปลงอนิจจังสังขาร์
ซึ่งอักษรกลอนกล่าวลำดับมา โดยราชปรีดาก็บริบูรณ์[1]

---

1. ประภาศรี สีหอำไพ, "วัฒนธรรมไทยในวรรณคดี" วารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 15 ฉบับที่ 6, 2519 หน้า 7-16.

วรรณกรรมนอกจากจะทำให้ได้รู้ถึงคติความเชื่อปรัชญาของบรรพบุรุษแล้วยังแสดงขนบธรรมเนียมประเพณี แนวการดำรงชีวิตของชนชั้นสูง เช่น กษัตริย์ ขุนนาง ตลอดจนชาวบ้านทั่วไปในสมัยนั้นอีกด้วย เช่น วรรณคดีเรื่องอิเหนา ได้แสดงให้เห็นระเบียบประเพณีหลวง พระราชพิธีต่าง ๆ พิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ หรือ วรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ก็แสดงให้เห็นประเพณีราษฎร์ พฤติกรรมในการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั่วไป จนถึงระดับขุนนาง

การศึกษาวรรณกรรมของไทยจะทำให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้ และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันดีงามของไทยที่มีมาแต่บรรพบุรุษ ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้ศึกษาวรรณกรรมไทย โดยปลูกสร้างนิสัยให้รักการอ่านวรรณคดีไทยต่าง ๆ ให้มากขึ้น หรือสนับสนุนให้นำวรรณคดีมาสร้างเป็นภาพยนตร์ เผยแพร่ทางโทรทัศน์ เพราะในปัจจุบันเยาวชนไทย รู้จักวรรณกรรมไทยน้อยมาก แต่กลับไปรู้จักวรรณกรรมตะวันตกมากกว่า

7.8 การส่งเสริมวัฒนธรรมทางประเพณี

การส่งเสริมวัฒนธรรมทางประเพณี ส่วนใหญ่จะทำควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกับพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา ซึ่งเป็นผลดีหลายอย่าง ที่เห็นชัดคือ เป็นการส่งเสริมวัฒนธรรม ฟื้นฟูประเพณี และชักจูงให้ประชาชนเข้าหาศาสนา และมีศีลธรรมอันดี ปัจจุบันการส่งเสริมวัฒนธรรมทางประเพณี มีทั่วไปทุกจังหวัด ทุกภาคโดยขอความร่วมมือจากภาคเอกชน ซึ่งจะได้รับผลพลอยได้จากการท่องเที่ยว อันเป็นผลดีทางเศรษฐกิจอีกด้วย

ประเพณีที่ได้รับการส่งเสริม ได้แก่

(1) การชักจูงส่งเสริมให้ชาวพุทธ ส่งบัตรอวยพรในวันสำคัญทางศาสนาพุทธ (เพราะวัยรุ่น และคนหนุ่มคนสาว นิยมเลียนแบบชาวตะวันตก โดยส่งบัตรอวยพร ของขวัญ หรือดอกไม้ ในวันประเพณีทางศาสนาของชาวตะวันตก เช่น วันคริสต์มาส วัน วาเลนไทน์ ฯลฯ)

(2) ส่งเสริมและเผยแพร่งานประเพณี แห่เทียนเข้าพรรษา เช่นที่ จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับยกย่องว่าเป็นจังหวัดที่จัดงานแห่เทียนเข้าพรรษาได้ยิ่งใหญ่มโหฬาร และถูกต้องขนบธรรมเนียมพิธีกรรมมากที่สุด

(3) ส่งเสริมและเผยแพร่ งานทำบุญบั้งไฟ ของชาวอีสาน

(4) ส่งเสริมและเผยแพร่ เทศกาลกินเจ ของจังหวัดภูเก็ต

(5) ส่งเสริมและเผยแพร่งานประเพณี เชิดสิงห์โต-มังกร ในเทศกาลตรุษจีนของชาวจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งได้รับยกย่องว่าจัดได้ยิ่งใหญ่ทุกปี

(6) ดำรงส่งเสริมประเพณีสงกรานต์ ทำได้ผลดีมากที่จังหวัดเชียงใหม่ และที่ปทุมธานี นนทบุรี ซึ่งชาวรามัญ ยังคงรักษาประเพณีไว้อย่างเคร่งครัด ทำให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างมาก และเป็นการรักษาประเพณีอันดีงามของไทยให้มีอยู่ตลอดไป

จากเหตุผลทางสภาพเศรษฐกิจ และสังคม ในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่และเยาวชนไทย ละเลยต่อการปฏิบัติพิธีกรรมในประเพณีสำคัญซึ่งเป็นเหตุให้ประเพณีบางอย่างต้องสูญไป หรือบางอย่างเยาวชนไทยที่ไม่ได้รับการอบรมอย่างถูกต้องก็แสดงพฤติกรรมที่เป็นการเบี่ยงเบนประเพณีอันดีงามให้ไปในทางเสื่อมเสีย ก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ไม่ดี และความเข้าใจผิดแก่ชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทย

ดังนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและปฏิบัติรักษาประเพณีอันดีงามของชาติไทยไว้ จึงมีความสำคัญมาก เพื่อจรรโลงวัฒนธรรมไทยในแขนงนี้ให้อยู่รอดต่อไปสู่อนุชนรุ่นหลัง